

แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก^๑

Guidelines for Propagation of Buddhism in Western World

พระทีนวัฒน์ จนทปญโญ (สุขสง)^๒

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลและในประเทศไทย เพื่อศึกษาสภาพการณ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในโลกตะวันตก และเพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบสรุปเป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางที่เหมาะสมสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตกมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ ๑) วิธีการเผยแผ่ ควรสร้างบุคลากรที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม ควรสร้างสถานที่สำหรับปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับวิถีชาวตะวันตก และควรผลิตสื่อที่เหมาะสมกับความต้องการของชาวตะวันตก ๒) เนื้อหาคำสอน ควรเน้นหลักธรรมที่เป็นเหตุผลร่วมพิสูจน์ได้ในปัจจุบัน หลีกเลี่ยงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน และเนื้อหาหลักธรรมไม่ควรโจมตีแนวคำสอนของความเชื่ออื่น ๆ ๓) กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่ ควรเน้นกลุ่มของคนท้องถิ่นเจ้าของประเทศที่มีความสนใจพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเดิมและจัดหลักธรรมให้เหมาะสมกับความสนใจของผู้ศึกษา ๔) จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้นำหลักธรรมไปใช้ในการพัฒนาชีวิตตนเองและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขจนสามารถพัฒนาไปสู่การศึกษาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นสู่การปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ได้

คำสำคัญ: แนวทางการเผยแผ่, พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก

^๑ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

^๒ นักศึกษาโครงการปริญญาโทสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Abstract

This research was purposely made to attempt to study the guideline for propagation of Buddhism in the Buddha's time and Thai society and to study the situation of Thai Buddhist Sangha's propagation in Western world and to comparatively analyze them to find the suitable guideline for the propagation of Buddhism in Western world. This is a documentary research.

In the study, it was found that the suitable guideline for the propagation of Buddhism in Western world comprises of the essential components which are as follows: 1) the suitable method: it basically requires the right staff whose qualities are necessarily qualified for the mission. Apart from this, there should have convenient places for Western ways of life in the Dhamma practice as well as Dhamma media, 2) the contents of teaching: the Dhamma contents should be based on the reasonable proof in the present time by avoiding what cannot be proved by contemporary sciences, furthermore, such Dhamma contents should not be aimed at insulting others' faith, 3) the target of propagation: native people who are interested in Buddhism should be focused on through the providing of suitable Dhamma, and 4) the goal of propagation: the application of the Dhamma in their daily lives in order to peacefully live in the society leading to the full realization of truth resulting in getting rid of a great deal of suffering should be prioritized.

Keywords: Guidelines for Propagation, Buddhism in Western World

๑. บทนำ

๑.๑ พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นภารกิจของพระภิกษุสงฆ์ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายให้เที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^๓ พระพุทธศาสนาฝังรากลึกอยู่ในกลุ่มประเทศในทวีปเอเชีย เนื่องจากเป็นกลุ่มประเทศในพื้นที่ใกล้เคียงกับประเทศอันเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนา คือ ประเทศอินเดีย พระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิหรือประเทศไทยในปัจจุบันในระหว่างที่มีการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ สันนิษฐานว่าเป็นช่วงสมัยก่อน พ.ศ. ๕๐๐ ตรงกับสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชที่ได้เริ่มส่งคณะของพระโสณะและพระอุตตระเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกัณฑ์แรกในประเทศไทย^๔ ซึ่งเป็น ๑ ในคณะพระธรรมทูต ๙ สายของพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีพระราชประสงค์ที่จะส่งคณะพระธรรมทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางมากขึ้นในกลุ่มประเทศต่างๆ ใกล้เคียงในยุคสมัยนั้น

๑.๒ พระพุทธศาสนาจากเอเชียสู่โลก

ตะวันตก

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่างานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงขยายในทวีปเอเชียเริ่มเข้าสู่จุดอิมตัว ดังจะเห็นได้ว่าประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายประเทศได้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของชาติ งานเผยแผ่งานศาสนาในยุคหลังจึงเริ่มมีการขยายไปยังกลุ่มโลกตะวันตก กอปรกับการเดินทางและการติดต่อสื่อสารมีความสะดวกสบายมากขึ้น จึงช่วยให้งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ พบว่าชาวตะวันตกมีความสนใจในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น มีการประกาศให้พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในศาสนาสำคัญประจำชาติอิตาลี^๕ รวมทั้งเกิดกระแสการนำหลักการปฏิบัติสมาธิไปประยุกต์ใช้ในงานสาขาอาชีพต่าง ๆ ในบางประเทศ ยกตัวอย่างประเทศอังกฤษได้มีการนำหลักการทำสมาธิเชิงพุทธไปสอนในโรงเรียนประถม รวมทั้งได้จัดชั่วโมงการนั่งสมาธิลงในตารางเรียนประจำสัปดาห์ในหลายโรงเรียน^๖ ประเทศแคนาดาได้มี

^๓ ติวรายละเอียดยุคใน ส.ส.(ไทย) ๑๕/๔๒๘/๑๓๐.

^๔ พระรักษ์พล กุลวฑฒโน, พระกรรมฐานกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: หจก.นารายณ์อิมเมจแอนด์พริ้นท์, ๒๕๕๗), หน้า ๒๐.

^๕ Buddhayan, "ITALY-BUDDHISM RECOGNISED", *Buddhist magazine* (Buddhayaana Quarterly), (January 2001): 5.

^๖ BBC News, "Can mindfulness improve pupils' concentration?", *BBC News School Repor*, [Online], (10 March 2016), retrieved from <http://www.bbc.com/news/magazine-35688048> (29 March 2016).

กลุ่มเจ้าหน้าที่ตำรวจในบางเขตพื้นที่จัดกิจกรรมนั่งสมาธิร่วมกันทุกเช้าก่อนออกไปทำหน้าที่ดูแลรักษาบ้านเมือง^๗

๑.๓ พระพุทธศาสนาสู่โลกตะวันตก จากความประสงค์ของชาวพุทธที่ย้ายถิ่นฐาน

พระพุทธศาสนาเริ่มเผยแผ่เข้าสู่โลกตะวันตกอย่างชัดเจนในระยะเวลาไม่นานมานี้ โดยวัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ในยุคแรกเกิดจากความประสงค์ของชาวเอเชียที่ย้ายถิ่นฐานไปยังประเทศต่าง ๆ ที่ได้นำพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาดั้งเดิมของตนไปด้วย ในประเทศสหรัฐอเมริกา^๘ นั้น พระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ประเทศสหรัฐอเมริกาโดยกลุ่มผู้อพยพจากประเทศแถบอินโดจีนผู้ได้รับผลกระทบจากสงครามเวียดนาม^๙ คณะสงฆ์ไทยก็เช่นกัน ในยุคแรกที่เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกาก็เพื่อฉลองศรัทธาญาติโยมชาวไทยพุทธที่ต้องการที่พึ่งทางใจ^{๑๐} โดยกลุ่ม

ผู้สนใจส่วนใหญ่ในยุคนั้นคือกลุ่มคนไทยที่ใช้ชีวิตในต่างประเทศ และการเผยแผ่ก็ได้ใช้ภาษาไทยเป็นหลัก

๑.๔ พระพุทธศาสนาสู่โลกตะวันตก จากความประสงค์ของชาวตะวันตกเอง

พระพุทธศาสนาได้เป็นที่รู้จักในโลกตะวันตกก็ด้วยปัจจัยจากชาวตะวันตกเองที่หันมาให้ความสนใจในพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านการศึกษาเชิงปริยัติและหลักการปฏิบัติทางจิต เช่น หลักการทำสมาธิ การสวดมนต์ คนที่สนใจพระพุทธศาสนามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากความประทับใจหลักการปฏิบัติสมาธิในทางพระพุทธศาสนา ยิ่งไปกว่านั้น ทางด้านวิทยาศาสตร์ทางการแพทย์ของตะวันตกยังปรากฏผลการทดลองจำนวนมากเกี่ยวกับผลลัพธ์ของการปฏิบัติธรรมด้วยวิธีเจริญสติตามแนวพุทธ ซึ่งส่งผลดีอย่างมากต่อการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต เช่น ทำให้ลดความเครียดและปัญหาความขัดแย้งในสังคม^{๑๑} และยังพบว่าสมาธิช่วยลดระยะเวลาเจ็บปวดของอาการไมเกรน^{๑๒} และช่วยเพิ่มศักยภาพและทักษะด้าน

^๗ Huff Post Canada, “Meanwhile in Canada, Peel Regional Officers Meditate In A Temple”, **Huff Post**, [Online], (13 April 2016), retrieved from http://www.huffingtonpost.ca/2016/04/13/peel-police-meditation_n_9684274.html (16 April 2016).

^๘ Robert G. Morrison, **Nietzsche and Buddhism: A Study in Nihilism and Ironic Affinities**, Oxford: Clarendon Press (1998): 129-131.

^๙ พระปลัดอำพล สุธีโร และพระมหาถนิต อดตจาโร, **พระธรรมทูตในต่างประเทศ**,

(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒.

^{๑๐} Alan Wallace and Shauna Shapiro, “Mental balance and well-being: Building bridges between Buddhism and Western psychology”, **American Psychologist**; Vol.61 No.7 (October 2006): 690-701.

^{๑๑} Wells, et al., “Meditation for Migraines: A Pilot Randomized Controlled Trial”, **Headache: The Journal of Head and Face Pain**; Vol.54 (2014): 1484-1495.

คณิตศาสตร์ให้กับเด็กปฐมวัยอย่างเห็นได้ชัด^{๑๒} แม้ว่าในฝั่งของโลกตะวันตกจะมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก มีความล้ำหน้าในการสร้างวัตถุเพื่ออำนวยความสะดวกให้มนุษย์มีความสุขและสบายยิ่งขึ้น และมีความก้าวหน้าในด้านการศึกษอันเป็นที่ยอมรับในโลก แต่กระนั้นชาวตะวันตกก็เริ่มมีความสนใจในการศึกษาทางด้านจิตวิญญาณและหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามากขึ้น เนื่องจากความอึดตัวในกระแสวัตถุนิยมไม่สามารถตอบโจทยความสุขให้ได้อย่างแท้จริง ส่งผลให้ชาวตะวันตกจึงเริ่มหันมาสนใจในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาทางจิตวิญญาณมากขึ้น^{๑๓}

อนึ่ง การให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาในกลุ่มประเทศยุโรปเช่นประเทศในกลุ่มอดีตสหภาพโซเวียตที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีอิสระในการเลือกศาสนาได้ส่งผลให้เกิดความสนใจพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้นหลังจากที่มีการผ่อนปรนเรื่องนโยบายการศาสนาของกลุ่ม

^{๑๒} Schonert-Reichl, et al., "Enhancing cognitive and social emotional development through a simple-to-administer mindfulness based school program for elementary school children: A randomized controlled trial.", *Developmental Psychology*; Vol.51 No.1 (January 2015): 52-66.

^{๑๓} ศ.นพ.ประเวศ วะสี, "ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทย" ปาฐกถา ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพมหานคร: เครือข่ายชาวพุทธเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์ และมูลนิธิโกมลคีมทอง, (๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖).

พรรคคอมมิวนิสต์^{๑๔} และการที่ชาวตะวันตกเข้าอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์เพิ่มมากขึ้นก็มีจุดเริ่มต้นจากการเชื่อเชิญพระภิกษุผู้ที่ได้รับการเคารพจากเมืองไทยไปสอนพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ยกตัวอย่าง พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทโท) แห่งวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี ได้เดินทางไปเมืองซีแอตเติล ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่านปภากโรภิกขุ (อดีตปัจฉาสมณะของ พระโพธิญาณเถร) ประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๒๒ และเดินทางต่อไปที่นครนิวยอร์ก ท่านได้แนะนำหลักการปฏิบัติธรรม ได้จัดกิจกรรมการสนทนาธรรมและตอบปัญหาแก่ผู้ที่สนใจจนเป็นที่ซาบซึ้งแก่ชาวตะวันตกผู้ที่ได้ร่วมกิจกรรม^{๑๕} ต่อมาได้จัดตั้งสำนักสงฆ์และวัดต่าง ๆ ในหลายมลรัฐ เช่น วอชิงตัน แคลิฟอร์เนีย เท็กซัส จอร์เจีย แมรีแลนด์ โอกลาโฮมา อิลลินอย นอร์ทแคโรไลนา ฟลอริดา อลาสกา

ในทวีปยุโรปโดยเฉพาะในประเทศเยอรมันนี และ อังกฤษมีคณนับถือพระพุทธศาสนามากกว่าทุกประเทศในทวีปยุโรป^{๑๖} รัฐบาลไทยสมัยจอมพล ป. พิบูล

^{๑๔} Ananda Guruge, "Sri Lankan Perspectives on Buddhism in the West", *Buddhism in the West: Exploring Innovations, Adaptations and Problems*, (Colombo: Samayawardhana, 2005): 24.

^{๑๕} พระรพีภัฏกุลวฑฒโน, *พระกรรมฐานกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ*, หน้า ๑๒๗.

^{๑๖} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ), *คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร:

สงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีได้เข้ามาอุปถัมภ์ และตั้งวัดพุทธประทีป ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไป ทรงประกอบพิธีเปิดเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๐๘ โดยการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจากประเทศไทย ไปในประเทศอังกฤษนั้นเกิดขึ้นจากนายจอร์จ ชาร์ป ผู้ปฏิบัติพระปัญญาคุณโท วัดป่าบ้าน ตาด ได้อาราธนานิมนต์ให้พระปัญญาคุณโต เดินทางไปพำนักที่ประเทศอังกฤษในปี ๒๕๐๔^{๑๗} และเดือนมิถุนายน ๒๕๑๗ พุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวอังกฤษได้กราบ นิมนต์พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนโน) ไปแสดงธรรมและตอบคำถามธรรมะแก่ชาวไทย และต่างประเทศ ณ อัมมปทีปวิหาร กรุง ลอนดอน ซึ่งมีชาวตะวันตกให้ความสนใจเป็น จำนวนมาก^{๑๘}

๑.๕ ปัญหาการเผยแพร่

พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก

พระมหาลาถนต์ อตถจาโรได้สรุปไว้ใน หนังสือพระธรรมทูตในต่างประเทศถึงปัญหา โดยทั่วไปของพระธรรมทูตที่เป็นข้อจำกัดของ การเผยแพร่ศาสนาในโลกตะวันตก อันได้แก่ เทคนิคและวิธีการสอนธรรมะไม่จูงใจให้คนรุ่น

ใหม่เข้าวัด ปัญหาเรื่องภาษาในการสื่อสาร ความรู้ความเข้าใจด้านวัฒนธรรมและสังคม ความไม่แตกฉานทั้งภาคปฏิบัติและปรีชาของ พระธรรมทูตตลอดจนอาจารย์อันไม่ก่อให้เกิด ความเลื่อมใสศรัทธา รูปแบบการเผยแผ่ที่ไม่เป็น เอกภาพและไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนของพระ ธรรมทูตไทย ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องแก้ไขในเชิง นโยบายในระดับประเทศโดยผู้รับผิดชอบด้าน การเผยแผ่ศาสนาในต่างแดน^{๑๙} นอกจากนี้ งาน ด้านการเผยแผ่ศาสนายังขาดกระบวนการเผยแผ่ อย่างเป็นระบบ (Systematic organized missionary) และขาดความเป็นเอกภาพ^{๒๐} จาก ข้อมูลข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่าประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการเผยแพร่พุทธธรรมในโลก ตะวันตกนั้นยังไม่ได้สัมฤทธิ์ผลอย่างที่ควร

จากปรากฏการณ์และปัญหาที่กล่าว มาข้างต้น จึงเป็นที่มาให้ผู้วิจัยมีความสนใจ ศึกษาแนวทางในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาใน โลกตะวันตก เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงปัญหา ในการเผยแผ่ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน และ นำเสนอแนวทางในการเผยแผ่ที่เหมาะสมและ สอดคล้องกับโลกตะวันตกในภาพรวม ซึ่งอาจ เป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาต่อ โลกตะวันตกในมิติที่กว้างขึ้น การศึกษาวิจัยนี้จึง

โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๙.

^{๑๗} คณะศิษย์วัดป่ารัตนวัน, ธรรม ปรากฏชีวิตประวัติพระราชสุเมธาจารย์ (หลวง พ่อสุเมโธ), (กรุงเทพมหานคร: แสงแดด, ๒๕๕๓), หน้า ๙๑.

^{๑๘} พระรักษ์พล กุลวฑฒโน, พระ กรรมฐานกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน ต่างประเทศ, หน้า ๑๒๓.

^{๑๙} พระปลัดอำพล สุธีโร และพระมหา ลาถนต์ อตถจาโร, พระธรรมทูตในต่างประเทศ, หน้า ๑๒.

^{๒๐} แม่ชีคมคาย คุ่มพันธ์, “บทบาทใน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศ ศึกษาเฉพาะกรณีพระสุเมธาจารย์ (โรเบิร์ต สุเมโธภิกขุ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า (๑).

เอื้อต่อการพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดธรรมะที่ชัดเจนมากขึ้น และสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดเป็นรูปแบบวิธีการถ่ายทอดธรรมะที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายคือชาวตะวันตกอย่างเป็นทางการได้มากขึ้นในอนาคต

๒. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับการแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศโลกตะวันตกโดยการศึกษาจากงานเขียนที่เกี่ยวข้อง เช่น พระไตรปิฎก คัมภีร์ชั้นนอร์ธกาทลอดจนงานเขียนของนักวิชาการ บทสัมภาษณ์ และเอกสารอื่น ๆ รวมทั้งสื่อมัลติมีเดียที่เกี่ยวข้อง

๓. คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

(๑) การเผยแผ่ (Propagation) หมายถึง การทำให้ขยายออกไป การทำให้เป็นที่แพร่หลาย ในที่นี้หมายถึงการเผยแผ่พุทธธรรม

(๒) แนวทาง (Guidelines) หมายถึง หลักการเชิงนโยบายที่นำไปใช้ในการเผยแผ่ในมุมมองกว้าง ในที่นี้เป็นภาพโดยรวมของการเผยแผ่ซึ่งประกอบด้วยวิธีการรูปแบบต่าง ๆ เนื้อหา จุดมุ่งหมาย และกลุ่มเป้าหมาย

(๓) วิธีการ (Method) หมายถึง วิธีปฏิบัติตามหลักการอย่างเป็นขั้นตอนและมีระบบ

(๔) พระธรรมทูต หมายถึง พระสงฆ์ผู้นำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้รับรู้ พระธรรมทูตในที่นี้หมายถึงเฉพาะพระสงฆ์ไทยทุกนิกายที่อยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม

(๕) โลกตะวันตก (Western World, The West, Occident) ครอบคลุมกลุ่มประเทศ

ที่อยู่ทางทิศตะวันตกอันมีรากฐานวัฒนธรรมกรีกโรมันและศาสนาคริสต์ ได้แก่ ประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป และประเทศอาณานิคมของยุโรป หรือมีประชากรส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากยุโรป อันมีกลุ่มประเทศในทวีปอเมริกาเหนือ ประเทศออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์^{๒๑}

(๖) ชาวตะวันตก หมายถึง ฝรั่งเศส ชาวต่างประเทศ ในที่นี้หมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในกลุ่มทวีปยุโรป ทวีปอเมริกา และกลุ่มประเทศโอเชียเนีย (เนื่องจากอยู่ภายในวัฒนธรรมที่สืบเชื้อสายมาจากยุโรป)

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ ลักษณะจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส

จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

^{๒๑} William Thompson and Joseph Hickey, *Society in Focus*, (Boston MA: Pearson, 2005).

ตารางที่ ๔.๑ วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก

จุดแข็ง (ปัจจัยภายใน)	จุดอ่อน (ปัจจัยภายใน)
<ul style="list-style-type: none"> ● แก่นพุทธธรรมมีความเป็นสากล เป็นจริง และสามารถพิสูจน์ได้ ● พระพุทธศาสนาสามารถให้ความกระจ่างเรื่องจิตใจได้ชัดเจนมากกว่าศาสตร์อื่น ๆ ● พระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับว่าเป็นวิทยาศาสตร์แห่งจิต^{๒๒} เข้ากับอุปนิสัยความเป็นเหตุผลนิยมของชาวตะวันตกในปัจจุบัน 	<ul style="list-style-type: none"> ● พระธรรมทูตขาดความรู้ด้านภาษาท้องถิ่น ● ขาดความรู้ด้านวัฒนธรรมและสังคมในท้องถิ่น ● ความไม่สมบูรณ์ในด้านปริยัติและปฏิบัติ ● นโยบายการเผยแผ่ขาดความเป็นเอกภาพ ● มีการแตกความสามัคคีในวงการศาสนาด้วยกัน แก่งแย่งลาภและสักการะ ● เกิดสัทธรรมปฏิรูปสอนผิดไปจากหลักพุทธธรรม
โอกาส (ปัจจัยภายนอก)	อุปสรรค (ปัจจัยภายนอก)
<ul style="list-style-type: none"> ● ชาวตะวันตกเริ่มมีความสนใจศึกษาเรื่องเกี่ยวกับจิตและการเจริญสติในเชิงพุทธ ● ประเทศในโลกตะวันตกให้เสรีภาพในการเลือกศาสนามากขึ้น ● ชาวตะวันตกผู้สนใจส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ใช้เหตุผลมากกว่าศรัทธา ทำให้สามารถเข้าใจพุทธธรรมในเชิงเหตุผล ขอบการพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติมากกว่าการใช้ความเชื่อ 	<ul style="list-style-type: none"> ● ขาดเงินทุนสนับสนุน ● สภาพภูมิอากาศอาหาร และวัฒนธรรมที่แตกต่าง ● ขาดบุคลากรในท้องถิ่นที่มีเวลาทำงานจิตอาสา หรือมีความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมาย (ในกรณีจัดตั้งสมาคมชาวพุทธหรือก่อสร้างวัดในต่างประเทศ) ● การกีดกันจากคนต่างศาสนา

จากตารางที่ ๔.๑ สามารถวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคได้โดยสรุป ดังนี้
 เนื้อหาของพระพุทธศาสนามีความโดดเด่นในตัวเอง คือ เน้นสอนเรื่องความจริงของธรรมชาติ สัจธรรมที่พิสูจน์ได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับความสนใจของชาวตะวันตก

ปัจจัยภายในที่เป็นอุปสรรคส่วนใหญ่ เป็นเรื่องของศักยภาพของพระธรรมทูต เช่น ความรู้ในเชิงปริยัติและปฏิบัติ อาจารย์ในการวางตนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ตลอดจนแนวทางการเผยแผ่ที่คณะสงฆ์ไทยต้องวางแผนร่วมกัน สมัยพุทธกาลและสมัยที่พระเจ้าอโศกทรงส่งพระธรรมทูตออกไปเผยแผ่

ต่างก็มีทิศทาง การเผยแผ่ชัดเจนเป็นแนวทาง เดียวกัน แม้การเผยแผ่จะแยกออกกันไป หลายสาย แต่ก็ยังคงเป้าหมายเดียวกัน เนื่องจากมีนโยบายการเผยแผ่ที่มีความชัดเจน และผู้นำธรรมะไปเผยแผ่มีความรอบรู้จริง

ส่วนโอกาสที่เป็นปัจจัยภายนอกของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตกคือ ชาวตะวันตกเริ่มมีความสนใจในการพัฒนาจิต มากขึ้น กระบวนการศึกษาเรียนรู้เน้นการใช้ เหตุผลเป็นหลักที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ที่เป็นเหตุผลกัน ไม่นั่นในเรื่องของความเชื่อที่ พิสูจน์ไม่ได้ และประเทศโลกตะวันตกเริ่มมี การให้เสรีภาพในการเลือกศาสนามากขึ้น

สำหรับ ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ภายนอก ได้แก่ อุปสรรคอันเกิดจากการขาด เงินทุนในการสนับสนุน ปัญหาเรื่องสภาพ ภูมิอากาศ อาหาร รวมทั้งวัฒนธรรมที่ แตกต่างจากประเทศไทย การขาดบุคลากรใน ท้องถิ่นที่มีจิตอาสาเข้ามาช่วยเหลือในด้าน ความรู้ท้องถิ่น เช่น ด้านกฎหมายในประเทศ นั้น ๆ และอุปสรรคอันเกิดจากการกีดกันจาก คนต่างศาสนา

๔.๒ แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก

จากการศึกษาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลสืบเนื่อง มาถึงสังคมไทย และสภาพการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตกที่ผ่านมา โดยใช้หลักการศึกษาด้านวิธีการเผยแผ่ เนื้อหา หลักธรรมที่ใช้ในการเผยแผ่ จุดมุ่งหมายใน การเผยแผ่ และกลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่ รวมทั้งการวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก สามารถสรุปแนวทางได้ดังนี้

๔.๒.๑ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก

(๑) ผลิตบุคคลากรที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม

การผลิตบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถรวมถึงความพร้อมเป็นวิธีการที่ สำคัญในการเผยแผ่ตามแนวทางข้างต้น การ ฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศโดยมหา เถรสมาคมเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรจัด ให้มีศึกษาความรู้และความสามารถด้าน ภาษาต่างประเทศ ด้านวัฒนธรรม และด้าน สังคมที่ชัดเจนลึกซึ้งมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรศึกษาท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น และควร เพิ่มการเผยแผ่ในกลุ่มชาวตะวันตกมากกว่า เน้นเพียงการไปรับรองครีฑาของชาวไทย พุทธที่อยู่ในต่างประเทศเพียงอย่างเดียว

ผู้เผยแผ่ควรศึกษาวิเคราะห์สภาพ สังคม วัฒนธรรม ของ กลุ่มเป้าหมาย ชาวตะวันตกให้ชัดเจน เพื่อเปรียบเทียบความ แตกต่างในด้านความเชื่อ วิธีคิด วิธีชีวิตของ สังคมตะวันตกกับสังคมไทยในแบบเดิมที่เคย ปฏิบัติ และศึกษาปัญหา อุปสรรค รวมถึง ข้อจำกัดของสังคมนั้น โดยเฉพาะ เพื่อ ประกอบการกำหนดแนวทางการเผยแผ่ให้ สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชาวตะวันตก รวมทั้งผู้เผยแผ่เองควรปฏิบัติตนให้เป็น แบบอย่างอันเหมาะสมกับสถานการณ์ พระสงฆ์ ผู้เผยแผ่ควรรักษาธรรมวินัยและมีจริยาวัตรที่ งดงามไม่บกพร่องเพื่อเป็นแบบอย่างให้เห็น และควรมีความรู้ในหลักธรรมทั้งภาคปริยัติ และภาคปฏิบัติ สามารถเผยแผ่หลักปริยัติและ ปฏิบัติผ่านภาษาในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้อย่าง ถูกต้อง

นอกจากนี้ การสร้างบุคลากรในท้องถิ่นให้เป็นผู้เผยแผ่ได้ ดังเช่นสายวัดหนองป่าพงที่ได้ให้พระสงฆ์ชาวตะวันตกได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวตะวันตกด้วยกันถือเป็นวิธีการที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง คณะพระธรรมทูตนำโดยพระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภทฺโท) วัดหนองป่าพง และพระราชสุเมธอาจารย์ (หลวงพ่อสุเมธ) ได้เริ่มเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่โลกตะวันตกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ และมีความโดดเด่นในกระบวนการฝึกอบรมพระสงฆ์ให้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย การฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพบทางดับทุกข์ตรงตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ คณะพระสงฆ์วัดหนองป่าพงจึงมีคุณลักษณะที่โดดเด่นชัดเจนเป็นที่ประจักษ์ การบริหารจัดการวัดสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศมีมาตรฐานการปฏิบัติที่เป็นระบบเป็นเอกภาพ และไม่ผิดเพี้ยนจากการบริหารจัดการของสาขาหลักในประเทศไทย

(๒) สร้างสถานที่สำหรับปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวตะวันตก

ชาวตะวันตกที่สนใจการปฏิบัติโดยส่วนใหญ่รู้จักพระพุทธศาสนาผ่านการอ่านหนังสือหรือสื่อธรรมะในรูปแบบต่าง ๆ จากนั้นความสนใจในการปฏิบัติจะเกิดขึ้นหลังจากเกิดศรัทธาหรือต้องการไขข้อข้องใจ ดังนั้น การมีสถานที่พบปะจึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ Alfred Bloom ได้เสนอตัวอย่างวิธีการการสร้างสถานที่ปฏิบัติธรรมหรือวัดในสหรัฐอเมริกาว่า ควรเป็นไปในรูปแบบที่ไม่อิงวัฒนธรรม (Non-traditional Temple) ควรเปิดกว้างพร้อมที่จะรับศาสนิกใหม่ผู้เป็น

ชาวตะวันตกอย่างเป็นกันเอง^{๒๒}ตามแนววิถีชาวตะวันตก และไม่อิงพิธีกรรมแบบไทยพุทธที่ยากต่อการเข้าใจสำหรับผู้มาใหม่

ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (สถาปัตยกรรม) ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ผู้ดำเนินการสร้างวัดไทยกุสินารามมหาวิหารที่ประเทศอินเดีย ได้เสริมในประเด็นเดียวกันว่า การสร้างวัดในตะวันตกอย่างเช่นสหรัฐอเมริกา นั้นควรพิจารณาถึงความเหมาะสมกับสภาพทางสังคม “...บางที่ถ้าหากสถาปัตยกรรมไทยไปวางไว้แล้วมีการปิดทองคำเปลวหรือปิดกระจกสีต่าง ๆ บางที่ก็อันตรายเหมือนกันเพราะอาจถูกต่อต้านจากศาสนาอื่นซึ่งเขามีของเขาเป็นของเดิมอยู่ก่อนแล้ว”^{๒๓}

(๓) ผลิตสื่อที่เหมาะสมกับความต้องการชาวตะวันตก

ชาวตะวันตกโดยส่วนใหญ่รู้จักพระพุทธศาสนาจากการอ่านวรรณกรรมหรือปรัชญาตะวันออก ทำให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาและปฏิบัติตามแนวทางแห่งพุทธะมากขึ้น การผลิตสื่อจึงเป็นวิธีการที่สำคัญ การผลิต

^{๒๒} Alfred Bloom, Issue in Propagation of Shin Buddhism in the West, [Online], retrieved from <http://bschawaii.org/shindharmanet/wp-content/uploads/sites/3/2015/02/Bloom-Propagation.pdf> [31 March 2016].

^{๒๓} รศ.ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี, สถาปัตยกรรม วัดไทยในต่างแดน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://board.palungjit.org/f177/การก่อสร้างวัดไทยในต่างประเทศ-74145.html> [31 มีนาคม 2559].

สื่อควรออกแบบให้หลากหลายเพื่อการเผยแพร่ได้ในวงกว้าง เช่น ผ่านช่องทางที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายไม่ว่าจะเป็นเว็บไซต์ เฟซบุ๊ก ยูทูป ฯลฯ และควรพิจารณาถึงการผลิตสื่อภาษาต่างประเทศใหม่ ๆ ให้มากขึ้น นอกจากนี้ หนังสือธรรมะที่จัดทำในรูปแบบการแจกเป็นธรรมทานเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่ช่วยสนับสนุนการเผยแผ่ได้มากขึ้น ซึ่งแนวการเขียนต้องง่ายต่อการทำความเข้าใจ และเน้นการนำหลักธรรมไปประยุกต์กับวิถีชีวิตชาวตะวันตกได้

นอกเหนือจากรูปแบบของสื่อแล้ว ควรพิจารณาถึงเนื้อหาที่จะนำเสนอในสื่อ นั้น ๆ อีกด้วย ดังที่พระญาณธัมโม พระภิกษุชาวออสเตรเลียได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่าการเผยแผ่ควรเน้นด้านปัญญามากกว่าศรัทธาในเบื้องต้นก่อน^{๒๔} และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในภาษาที่จะใช้ในการเผยแผ่จะช่วยให้เข้าถึงกลุ่มคนในประเทศนั้น ๆ ได้มากขึ้น

๔.๒.๒ เนื้อหาการเผยแผ่

พระพุทธศาสนา

เนื้อหาหลักธรรมคำสอนที่ควรใช้ควรมีหลักดังนี้

(๑) เน้นหลักธรรมที่เป็นเหตุผลสามารถร่วมพิสูจน์ได้ในปัจจุบันสอดคล้องกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์

(๒) หลีกเลี่ยงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่ยังไม่สามารถให้คำตอบได้ทาง

วิทยาการในปัจจุบัน เช่น เรื่องโลกหน้าหลังความตาย อิทธิฤทธิ์ คุณวิเศษ

(๓) เนื้อหาในการแสดงธรรมไม่ควรโจมตีจุดด้อยหรือหลักการศาสนาอื่น ๆ หรือลัทธิแนวคำสอน รวมทั้งการเมืองและสังคม

๔.๒.๓ กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่

กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่ในโลกตะวันตกที่เหมาะสมควรเน้นกลุ่มของบุคคลในท้องถิ่นเจ้าของประเทศที่มีความสนใจพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานและจัดหลักธรรมให้เข้ากับความสนใจของผู้ศึกษา รวมทั้งสร้างกิจกรรมทางสังคมร่วมกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อเชื่อมโยงการใช้พุทธศาสนาให้อยู่ร่วมกับสังคม ไม่ควรแสดงออกถึงการแบ่งแยกสถานภาพนักบวชหรือคฤหัสถ์อย่างชัดเจนอย่างในประเทศไทย หากแต่ควรให้ความเข้าใจที่ถูกต้องถึงการวางตัวที่เหมาะสมของกลุ่มเป้าหมายนั้น ๆ

๔.๒.๔ จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่

จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่แบ่งได้เป็นตามความเหมาะสมของกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

(๑) การเผยแผ่เพื่อให้ผู้ศึกษาที่ยังไม่มีพื้นฐานความรู้ด้านพระพุทธศาสนาได้นำหลักธรรมไปใช้พัฒนาชีวิตของตนเองในชีวิตปัจจุบัน ทั้งในระดับพื้นฐาน ครอบครัว และสังคมอย่างมีความสุข

(๒) การเผยแผ่เพื่อให้ผู้ที่มีพื้นฐานเพียงพอแล้วสามารถศึกษาเข้าใจหลักการปฏิบัติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเพื่อสามารถปฏิบัติให้ถึงซึ่งความพ้นทุกข์ตามลำดับกำลังสติปัญญายิ่งขึ้นไปได้

^{๒๔} พระอาจารย์ญาณธัมโม, ของนอกของใน, (กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์ (๑๙๘๗) จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๒๒.

๕. สรุป

แนวทางที่เหมาะสมสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตกมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

(๑) วิธีการเผยแผ่ที่สอดคล้องกับชาวตะวันตก ควรเปิดโอกาสให้ผู้รับการเผยแผ่ได้ศึกษาเรียนรู้ตอบข้อสงสัยในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องชัดเจน ผู้เผยแผ่จึงควรเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนอย่างถ่องแท้ มีทักษะการฝึกฝนปฏิบัติตนเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย มีจริยาวัตรเป็นแบบอย่างที่ดี และสามารถใช้ภาษาสื่อสารที่สามารถอธิบายให้ผู้รับการเผยแผ่ได้อย่างลึกซึ้ง

(๒) เนื้อหาของหลักธรรม ควรเหมาะสมสอดคล้องกับผู้รับการเผยแผ่ ตามสถานการณ์สภาพแวดล้อม และระดับความรู้ความเข้าใจของผู้รับการเผยแผ่ ควรใช้หลักอุปมาอุปไมยยกตัวอย่างเปรียบเทียบ ใช้การทดลองพิสูจน์ตามหลักวิทยาศาสตร์ หลีกเลี่ยงการใช้หลักความเชื่อและพิธีกรรม เน้นการลงมือปฏิบัติ

เพื่อให้ผู้รับการเผยแผ่เกิดความเข้าใจเชื่อมโยงหลักธรรมอันเป็นนามธรรมสู่การปฏิบัติและบรรลุผลตามเป้าหมายได้

(๓) ควรกำหนดจุดมุ่งหมายของเนื้อหาให้มีความชัดเจน เพื่อให้ชาวตะวันตกผู้รับการเผยแผ่รับทราบจุดประสงค์ของความสำเร็จได้ เนื่องจากวิธีการศึกษาของชาวตะวันตกมีการมองเป้าหมายของความสำเร็จเป็นจุดเริ่มต้น ซึ่งต่างจากชาวพุทธในประเทศไทยส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะมีระบบวัฒนธรรมประเพณีเป็นพื้นฐานดั้งเดิมอยู่แล้ว

(๔) ผู้เผยแผ่ควรศึกษาวิเคราะห์สภาพสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมายชาวตะวันตกผู้รับการเผยแผ่ให้ชัดเจน เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างในด้านความเชื่อ วิธีคิด วิธีชีวิตของสังคมตะวันตกกับสังคมไทย ตลอดจนจนถึงปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดของสังคมนั้น เพื่อประกอบการกำหนดแนวทางการเผยแผ่ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชาวตะวันตก

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

การศาสนา, กรม. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณะศิษย์วัดป่ารัตนวัน. ธรรมปรากฏชีวประวัติพระราชสุเมธาจารย์ (หลวงพ่อสุเมโธ). กรุงเทพมหานคร: แสงแดด, ๒๕๕๗.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). **คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระปลัดอำพล สุธีโร และพระมหานัด อดุลจารี. **พระธรรมทูตในต่างประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: มหาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระรพีพัล กุลวฑฒโน. **พระกรรมฐานกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: หก. นารายณ์อิมเมจแอนด์พริ้นท์, ๒๕๕๗.

พระอาจารย์ญาณธัมโม. **ของนอก ของใน**. กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์ (๑๙๘๗) จำกัด, ๒๕๕๘.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

แม่ชีคมคาย คุ้มพันธ์. “การศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ศึกษาเฉพาะกรณีพระสุเมธอาจารย์ (โรเบิร์ต สุเมโธภิกขุ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

(๓) สื่อออนไลน์ :

รศ.ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี (๒๕๔๖). **สถาปัตยกรรม วัดไทยในต่างแดน**. แหล่งที่มา: <http://board.palungjit.org/f177/การก่อสร้างวัดไทยในต่างประเทศ-74145.html> [๓๑ มีนาคม ๒๕๕๙]

(๔) อื่น ๆ

ศ.นพ. ประเวศ วะสี. “**ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทย**”, ปาฐกถา ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพมหานคร: เครือข่ายชาวพุทธเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์ และมูลนิธิโกมลคีมทอง. ๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๖.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Book

Thompson, William, and Joseph Hickey. **Society in Focus**. MA: Pearson, 2005.

(II) Articles

Buddhayana. “ITALY - BUDDHISM RECOGNISED.” **Buddhist magazine** (Buddhayana Quarterly), (January 2001): 5.

Guruge, Ananda. “Sri Lankan Perspectives on Buddhism in the West.” In **Buddhism in the West (Exploring Innovations, Adaptations and Problems**, by World Buddhist Foundation, 24. Colombo: Samayawardhana, 2005.

Morrison, Robert G. “Nietzsche and Buddhism: A Study in Nihilism and Ironic Affinities.” **Asian Philosophy** 8, No. 2 (July 1998): 129-131.

Schonert-Reichl, Kimberly A, Eva Oberle, Stewart Molly Lawlor, David Abbot, and Adele Diamond. "Enhancing cognitive and social emotional development through a simple-to-administer mindfulness based school program for elementary school children: A randomized controlled trial." **Developmental Psychology** Vol.51, No.1 (Jan 2015): 52-66.

Wallace, Alan, and Shauna Shapiro. "Mental balance and well-being: Building bridges between Buddhism and Western psychology." **American Psychologist** Vol.61, No.7 (Oct 2006): 690-701.

Wells, Rebecca Erwin, Rebecca Burch, Randall H. Paulsen, Peter M. Wayne, Timothy T. Houle, and Elizabeth Loder. "Meditation for Migraines: A Pilot Randomized Controlled Trial." **Headache: The Journal of Head and Face Pain**, No. 54 (2014): 1484-1495.

(III) Web sites:

Alfred Bloom. **Issue in Propagation of Shin Buddhism in the West**. Retrieved from:

<http://bschawaii.org/shindharmanet/wpcontent/uploads/sites/3/2015/02/bloom-Propagation.pdf> [31 March 2016].

BBC News. **Can mindfulness improve pupils' concentration?** (10 March 2016). Retrieved from: <http://www.bbc.com/news/magazine-35688048> [29 March 2016].

Huff Post Canada. **Meanwhile In Canada, Peel Regional Officers Meditate In A Temple**. (13 April 2016). Retrieved from: http://www.huffingtonpost.ca/2016/04/13/peel-police-meditation_n_9684274.html [16 April 2016].

